

ПРОФЕСОР ІВАН МИТРОФАНОВИЧ ГРАБЧЕНКО

*О. А. Юрчишина, завідувач сектору краєзнавчих видань
бібліотеки ВНМУ ім. М. І. Пирогова*

Старше покоління вінничан ще пам'ятає, як щоранку з будинку, на розі вулиць Козицького й Соборної, виходив кремезний, пристойно зодягнений чоловік, тихо вітався – професор Іван Митрофанович Грабченко поспішав на роботу...

Іван Митрофанович народився 29 квітня 1894 р. в мальовничому селі Слобода Барвінкова, нині місто Барвінкове на Харківщині. Батьки спромоглися дати синові лише початкову освіту: закінчив церковно-приходську школу й двокласне сільське училище. Іван допомагав в хаті, на городі, разом з батьками на полі сів й збирав хліб. А ще тягнувся до знань: дуже любив читати. Якось примостився біля каганця з книгою. Батько Митрофан Терентійович з цікавості зазирнув у синове читання: то була книга німецькою мовою.

– І нащо воно тобі? Пасти корів чи поратися в полі й церковно-приходської школи вистачить.

– Тату! Я дуже хочу вчитися!

Від почутого защеміла душа й непрохані сльози навернулися на очі. Дати більшу освіту для простого селянина було нереально.

У 1912 р. хлопець пережив велике й перше своє горе – померла мама Агрипина Яківна. В 1913 р. юнак залишив батьківський дім і влаштувався прокатником на металургійний завод бельгійського акціонерного товариства залізопрокатних заводів у с. Костянтинівка на Харківщині. Важкою була та праця для молодого й худющого хлопчини. Та й лікарі виявили у нього порок серця і порадили шукати роботу де-інде.

Розпочалася Перша світова війна – і в жовтні 1914 р. юнак був призваний на військову службу до Преображенського полку в Петрограді. Служив рядовим, згодом санітаром. У 1915 р. його перевели до Миколаївського військового шпиталю. Зацікавитися медициною. Тут закінчив школу ротних фельдшерів. Згодом став помічником лікаря. У Північній Пальмірі використовував кожну вільну хвилину для самоосвіти. Мав добру пам'ять. Самотужки намагався опанувати французьку мову. Офіцери мали хлопця за дивака: «Ти ще за латинь візьмись, легше з своїми коровами порозумієшся!». Образа душила горло, пальці стискалися в кулаки й від того глузування хотілося ще більше чогось досягти... З книжкою і олівцем в руках заставав світанок. Вмивався й біг до шпиталю.

З часом, окрім французької І. М. Грабченко зумів опанувати й інші іноземні мови, знання яких йому знадобилися в його діяльності. Зокрема, в автобіографії у 1951 р. він писав: «Что касается знакомства с иностранными

языками, то я разбираюсь в немецком, английском и отчасти французском языках настолько, насколько это нужно для ознакомления с медицинской журнальной литературой...».

У 1916 р. склав экзамени за шість класів гімназії при Петроградському навчальному окрузі. У 1917 р. закінчив екстерном 2-гу Петроградську гімназію, отримав атестат зрілості. Того самого року вступив на фізико-математичний факультет, але уже через рік перевівся на 1-й курс Військово-медичної академії в Ленінграді (нині м. Санкт-Петербург). Упродовж 1917–1918 рр. служив помічником лікаря 2-го партизанського санітарного загону в Червоній армії, надавав допомогу бійцям під час штурму Зимового палацу.

«Добре пам'ятаю, як 24 жовтня 1917 року о 22 годині в Смольний викликали групу фельдшерів, в числі яких був і я... Отримавши фельдшерські сумки, ми разом з озброєними червоноармійцями сіли в грузовик і виїхали до місця головних подій. В цей час в районі Адміралтейства та Невського проспекту вже було багато озброєних робітників, матросів і солдатів, увага яких була звернута на дах Зимового, де засіли юнкери, Зимову канавку і прилеглі до палацу вулиці. Раптом почулись два сильні гарматні залпи. Деся поблизу пролунали рушничні постріли, і потім всі рушили до добре освітленого Зимового палацу. Тимчасовий уряд було заарештовано і направлено у супроводі озброєних учасників штурму Зимового у Петропавловську фортецю. Подавши необхідну медичну допомогу кільком учасникам штурму, виконавши свій обов'язок, я попрямував до Смольного», – згадував Іван Митрофанович.

Після закінчення військово-медичної академії у 1924 р. працював у Харківському військовому шпиталі № 1, згодом – у Льотній школі авіації у м. Севастополь. Працював лікарем-екстерном, лікарем-онкологом 16-ї онкологічної поліклініки Василеостровського району Ленінградського інституту онкології (1926–1927), ординатором профілактичного відділення Ленінградського інституту онкології (1927–1934), асистентом, старшим науковим співробітником того самого інституту (1934–1942).

У 1935 рр. М. І. Грабченку було присвоєно науковий ступінь кандидата медичних наук та вчене звання старшого наукового співробітника (Посвідчення Інституту онкології АМН СРСР (м. Ленінград) від 03.08.1946 р. № Д-38).

Іван Митрофанович брав участь у Радянсько-фінській і Другій світовій війнах. Під час блокади Ленінграда надавав допомогу в хірургічному відділенні лікарні ім. І. І. Мечникова, був завідувачем хірургічного відділення евакуаційного шпиталю № 100: упродовж 1942–1945 рр. працював завідувачем хірургічного відділення Ленінградської міської лікарні ім. Куйбишева. Був двічі поранений, отримав контузію, переніс аліментарну дистрофію, від якої ледь не помер.

У блокадному місті у вересні 1942 р. І. М. Грабченко блискуче захистив докторську дисертацію на тему «Сarcinoma penis» («Рак статевого члена»). В основу дисертації лягла малодосліджена на той час галузь медичної науки й практики. Аплодували навіть опоненти.

У 1945 р. науковець був обраний за конкурсом на посаду завідувача шпитальної хірургії Львівського медичного інституту, на якій і працював упродовж 1945–1951 рр.

У 1946 р. йому було присуджено науковий ступінь доктора наук (Протокол № 5 від 11.03.1944 ВАК СРСР про затвердження у вченому ступені доктора медичних наук. Диплом доктора наук МД № 000879 від 05.03.1946).

У 1951 р. І. М. Грабченко переїхав до Вінниці й очолив кафедру факультетської хірургії медичного інституту. У 1953 р. йому було присуджено вчене звання професора.

Напрямами наукових досліджень очолюваної ним кафедри були боротьба з раковими захворюваннями шлунка, стравоходу, кишківника, легень, сечостатевої системи, молочної залози, прямої та ободової кишок; методи ранньої діагностики раку, передракових захворювань; лікування та профілактики раку.

Професор Грабченко був відмінним діагностом та вправним хірургом, досконало володів оперативною технікою. К. М. Сафронов, учень І. М. Грабченка згадував: «Одного разу професор пальпаторно, без рентгену встановив хворому діагноз: виразка 12-палої кишки розміром із сочевицю. Я запитав Івана Митрофановича, чи можна пропальпувати таку маленьку виразку? Він відповів, що для нього це проста річ. Я був вражений коли під час операції – резекції шлунку – діагноз підтвердився».

Науковець активно впроваджував прогресивні методи діагностики та оперативного лікування онкологічних захворювань. Визначний фахівець в галузі профілактики і лікування злоякісних новоутворень, І. М. Грабченко одним із перших в Україні розпочав оперувати на стравоході.

Під керівництвом професора І. М. Грабченка в 1958 році на базі онкологічного відділення обласної лікарні ім. М. І. Пирогова було відкрито торакальне відділення на 30 ліжок. Завдяки наполегливості Івана Митрофановича була запроваджена активна хірургічна тактика в лікуванні кровоточивої виразки шлунка та дванадцятипалої кишки. Ця робота сформувала передумови для створення в подальшому хірургічного центру шлунково-кишкових кровотеч на базі хірургічного відділення Вінницької обласної клінічної лікарні ім. М. І. Пирогова та кафедри госпітальної хірургії.

Науковець був членом правління республіканських товариств хірургів та онкологів, членом редколегії журналу «Клиническая хирургия», головою Вінницького обласного хірургічного та головою Вінницького обласного онкологічного товариств, обласним онкологом. Доклав багато зусиль для удосконалення онкологічної служби в області. Організовував і проводив обласні й міжрайонні науково-практичні конференції, надавав значну консультативну допомогу районним лікувальним закладам.

Автор близько 100 наукових праць, в т. ч. 2-х монографій: «Рак полового члена. Клиника, патологическая анатомия и лечение (Львів, 1948) та «Хирургическое лечение рака прямой кишки с сохранением сфинктеров» (Київ, 1958).

Іван Митрофанович був досвідченим лектором і наставником. Науковець виховав плеяду видатних хірургів та онкологів Вінниччини й Подільської хірургічної школи. Підготував 20 кандидатів, 4 докторів наук. За систематичну й плідну працю з підготовки науково-педагогічних працівників наказом міністра охорони здоров'я УРСР від 20 квітня 1957 р. І. М. Грабченку було винесено подяку із занесенням в особову справу. Його цінували колеги, шанували й любили студенти.

І. М. Грабченко був нагороджений медалями «За оборону Ленінграда» (1943), «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.»., орденом «Знак пошани». Заслужений діяч науки Української РСР (1967).

Відзначався ввічливістю та делікатністю. Любов до книги, до прекрасного, до мистецтва не полишала Івана Митрофановича протягом усього його життя. Часто подружжя Грабченків можна було побачити на різних концертах, прем'єрах вистав у Вінницькому обласному музично-драматичному театрі. Цікаво зазначити, що Іван Митрофанович та режисер Вінницького обласного музично-драматичного театру, народний артист СРСР Федір Григорович Верещагін свого часу були сусідами і друзями. Після того, як професор врятував Ф. Г. Верещагіна від важкої недуги, подружилися іще більше, а його син Федір Федорович успішно закінчив Вінницький медичний інститут і став відомим вінницьким хірургом [9, с. 4]. Якось Іван Митрофанович запропонував Федору Григоровичу здійснити постановку опери «Запорожець за Дунаєм» С. С. Гулака-Артемівського, за участю студентів Вінницького медичного інституту. Талановитий режисер погодився. Опера пройшла з успіхом і в медичному інституті, і на сцені музично-драматичного театру: глядачі гаряче аплодували, а фахівці дивувалися, адже спів студентів-медиків відзначався високим професійним рівнем [3, с. 7].

Науковець усе своє життя вдосконалював свої здібності й підвищував фаховий рівень. Чесно й сумлінно виконував свої обов'язки. Цінував свою роботу й свою родину. Разом з дружиною виростив чотирьох доньок: Марію, Пелагію, Наталію та Агрипину, наймолодшу, яку назвав на честь своєї мами.

В останні роки свого життя (1970–1973) працював науковим консультантом кафедри факультетської хірургії Вінницького медичного інституту. Не стало Івана Митрофановича 8 липня 1975 р.

Вінничани пам'ятають вченого-хірурга, який врятував життя багатьом важкохворим. На будинку, де він мешкав у Вінниці, встановлено меморіальну дошку.

Література

1. Архів ВНМУ ім. М. І. Пирогова, справа № 879, арк. 66-122.
2. Грабченко, І. М. (1967, Листопад 5). Згадалось далеке минуле. *Молодий медик*.
3. Заиковатый, І. (2013, Лютий 6). Правнук подрядчика, стройившего винницкий театр, Константин Сафронов: «Установка бюста Верещагину помирила бы наших театралов». *Вінницькі реалії*, с. 7.

4. Павловський, М., Різничок, С. (2006). Грабченко Іван Митрофанович. В Б. С. Зіменковський, М. Р. Гжегоцький, О. Д. Луцик, *Професори Львівського Національного медичного університету імені Данила Галицького: 1784-2006* (с. 78). Львів: Наутілус.
5. Процек, О. (1999) *І. М. Грабченко – засновник хірургічної школи Вінницького медичного інституту в повоєнні роки*, Тези доповідей і повідомлення дев'ятнадцятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції (с. 89-90). Вінниця.
6. Процек, О. Г. (2006). Грабченко Іван Митрофанович. В *Енциклопедія Сучасної України* (Т. 6, с. 360). Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України.
7. Руденко, В. (1967, Лютий 26). Товариш професор. *Комсомольське плем'я*.
8. Сафронов, К. (2005). Лікар і громадянин. В В. Б. Петров (Відп. ред.), *Вінницький альбом : літературно-художній альманах* (Вип. 3, с. 369-370). Вінниця: Тезис.
9. Скрипник, В. (2003, Січень 4). Товчена картопля для... геніїв. *Голос України*, с. 4.